

Vertrouwensmannen; al deze drie colleges (van het Vaderlands Comité en van de Contact-Commissie was Drees voorzitter) deden langs geheime weg belangrijke adviezen uitgaan naar de regering te Londen en het College van Vertrouwensmannen bereidde bovendien voor na de bevrijding reeksen maatregelen op de bestuurssector voor. Geen van de drie colleges had iets te maken met de traditionele partij-indeling en ook van de illegaliteit als geheel mag men zeggen dat zij niet in het minst partij-gebonden was.

De illegale bladen vormden een belangrijke manifestatie van de wil tot verzet. Van de grootste (*Je Maintiendrai, Ons Volk, Ons Vrije Nederland, Het Parool, Trouw, De Vonk, Vrij Nederland* en *De Waarheid*) kwam een- of tweemaal per maand een gedrukt nummer uit, soms bij één, soms bij verschillende drukkerijen vervaardigd. De redacties waren klein, de verspreidersgroepen groot; deze laatste konden in het land als geheel voor één blad enkele duizenden personen omvatten. In december '43 had de gezamenlijke oplage van de grootste illegale bladen bijna een half miljoen exemplaren bedragen; vermoedelijk was dat aantal in de zomer van '44 nog gestegen. Naast de bladen die wij noemden, waren er andere die wij zullen vermelden als daar aanleiding toe is; er waren ook veelal dagelijks verspreide illegale nieuwsbladen, meestal gestencild, die doordat de meeste mensen hun radiotoestel hadden ingeleverd, een belangrijke functie hadden op het terrein van de nieuwsvoorziening. Het aantal van die nieuwsbladen bedroeg in de zomer van '44 ongeveer 150 met een gezamenlijke oplage van (naar schatting) enkele tienduizenden exemplaren. Elk illegaal blad had voor zijn productie geld nodig, kleine bedragen voor de illegale nieuwsbladen, grote voor de belangrijkste illegale opiniebladen, tot vele tienduizenden guldens per nummer toe. Al dat geld werd clandestien bijeengebracht.

Een wezenlijke functie van de illegaliteit was de zorg voor de onderduikers, Joodse en niet-Joodse, en die laatsten waren, gelijk eerder opgemerkt, in hoofdzaak 'contractbrekers' en 'weigeraars' van de arbeidsinzet. De hulp aan de Joodse onderduikers was in verband met de in juli '42 ingezette deportaties naar 'Polen' in de zomer van dat jaar van start gegaan, de grootscheepse hulp aan de niet-Joodse was pas in de loop van '43 wenselijk gebleken. De hulp aan de Joodse onderduikers was, zou men kunnen zeggen, gedecentraliseerd, maar bij de hulp aan de niet-Joodse nam de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers, de LO, een hoogst belangrijke plaats in. Er waren in de zomer van '44 misschien wel enkele duizenden illegale werkers die er zich voortdurend het hoofd over moesten breken hoe zij 'hun' Joodse onderduikers aan